

7. Абдусаматов Х. Солнце определяет климат // «Наука и жизнь». – 2009. - №1. – с. 34-42
8. Макарьева А. Чтоб не обрушить мирозданье// «Наука и жизнь». – 2009. - №8. – с. 2-8
9. Пабат А. Мировая энергетика и глобальные изменения климата// «Энергетическая политика Украины». – 2004. - №9. – с.16-21
10. Терез Э.И. Глобальное потепление – миф или реальность?// «2000». – 27 мая 2005 г. – С. – с.2
11. Метлова Л., Тарасова М. Оценка потребления энергоресурсов и выбросов парниковых газов в промышленности Украины// «Экономика Украины». – 2006. - №6. – с. 67-73
12. Жарова Л. Экономические механизмы Киотского протокола: возможности и угрозы для Украины// «Экономика Украины». – 2009. - №4. – с.86-92

Надійшла 14.03.2010

УДК 339.94

О. Ю. СЛАБОСПИЦЬКА

Сумський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ РОСТУ

Розглянуто напрямки формування ефективної зовнішньоекономічної стратегії вітчизняних підприємств на основних ринках експорту. Проаналізовано концентрацію українського експорту за допомогою індексу Херфіндала-Хіршмана та визначено порівняльні переваги українських товарів на ринках СНД, Європи та Азії.

Directions of formation of effective external economic strategy of the domestic enterprises in the basic markets of export are considered. Concentration of the Ukrainian export by means of an index of Herfindahl-Hirshman is analysed and comparative advantages of the Ukrainian goods in the markets of the CIS, Europe and Asia are revealed.

Ключові слова: стратегія, експорт, зовнішньоторговельний оборот, планування, регулювання.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України характеризується низьким рівнем платоспроможності на внутрішньому ринку, тому експорт товарів та послуг стає визначальним чинником розвитку українських підприємств, особливо, у видобувних і обробних галузях промисловості, а також в агропромисловому і енергетичному комплексах країни. Однак використовується він, на жаль, не на достатньому рівні і малоефективне.

Значні експортні можливості України підтверджуються тим фактом, що в 2009 році Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції з партнерами з 213 країн світу, а обсяги зовнішньої торгівлі в 2009 році склали більше 67 млрд. дол. США, хоча спостерігалось негативне сальдо у зовнішній торгівлі товарами – близько 6 млрд. дол. США [1].

Відмітимо, що до середини 2008 року в зовнішньоекономічному секторі України продовжувались тенденції минулих років, а саме: високі темпи зростання вартісних обсягів експорту внаслідок підвищення цін на світових товарних ринках. Однак з вересня 2008 року ефект розгортання світової фінансової кризи зумовив негативний вплив на експортні надходження країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним питанням формування ефективної зовнішньоекономічної стратегії вітчизняних підприємств і вирішення проблем розвитку зовнішньоекономічних зв'язків присвячені праці Л.В. Батченко, В.В. Дергачова, Ю.В. Макогона, А.І. Мокія, Г.Г. Савіної, М.А. Янковського, В.П. Яновського. Ставлячись з повагою до безперечних досягнень вітчизняної та зарубіжної економічної думки у вивченні питань формування зовнішньоекономічної стратегії вітчизняних підприємств, варто зазначити, що недостатньо розробленими залишилися проблеми українського експорту з урахуванням його концентрації та порівняльних переваг українських товарів на різних ринках збуту.

Таким чином, метою дослідження є виявлення тенденцій українського експорту за останній період та виявлення порівняльних переваг України на ринках СНД, Європи та Азії при експорті своєї продукції.

Виклад основного матеріалу. Проблеми розвитку українського експорту набувають останнім часом все більше актуальності та значимості. Так, в 2009 році зовнішньоторговельний оборот України зменшився майже в 2 рази в порівнянні з 2008 роком. Зменшення обсягів експорту товарів в 2009 році, в першу чергу, пов'язано із зменшенням експорту продукції металургійного комплексу, продукції машинобудування, мінеральних продуктів, продукції хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості. Саме цим галузям належить найбільша питома вага в українському експорті:

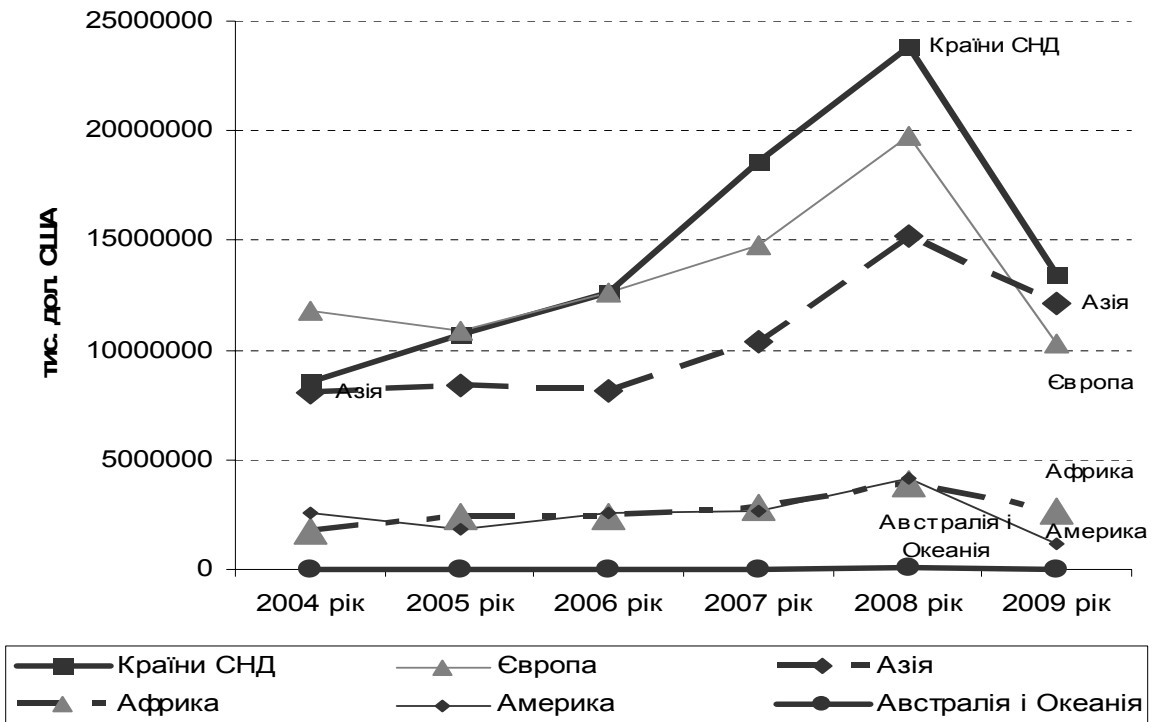
- продукції металургійного комплексу - 32,3%,
- продукції АПК та харчової промисловості - 24,0%,
- продукції машинобудування – 17,3%,
- мінеральним продуктам – 9,8%,
- продукції хімічної промисловості - 7,7%.

Зменшення обсягів експорту товару в 2009 році в порівнянні з 2008 роком було обумовлено

зниженням обсягу експорту продукції металургійного комплексу – більше ніж в 2 рази (на 13 млрд. 949 млн. дол. США), продукції машинобудування в 1,6 рази або на 4 млрд. 17 млн. дол., мінеральних продуктів – в 1,6 рази (на 2 млрд. 361 млн. дол. США), продукції хімічної та пов'язаної з нею галузей промисловості – в 2,1 рази (на 3 млрд. 570 млн. дол. США), продукції легкої промисловості – в 2,4 рази (на 938,7 млн. дол. США) [2]. Це було зумовлено як падінням цін на чорні метали (майже на 40%), так і зменшенням фізичних обсягів поставок чорних металів (на 27,8%) внаслідок обвального падіння зовнішнього попиту. Обсяги експорту машинобудівної продукції, сягнувши своєї максимальної позначки в III кварталі 2008 року (3,3 млрд. дол. США), у IV кварталі повернулися на рівень I кварталу (2,4 млрд. дол. США) [3].

Поряд з цим, відбулося збільшення експорту продукції агропромислового комплексу. Це, з одного боку, було зумовлено зростанням цін на сільськогосподарську продукцію, з іншого – суттєвим зростанням поставок зернових.

В звітному році зменшення експорту українських товарів відбулося за всіма географічними напрямками (рис. 1).

Джерело: Побудовано автором з використанням матеріалів Державного комітету статистики України

Рис. 1. Динаміка українського експорту за географічними напрямками в 2004-2009 рр.

Результати 2009 року підтвердили прогноз ДП «Держзовнішінформ» про від'ємний торговий баланс України та про коефіцієнт покриття експортом імпорту на рівні 0,87 [4]. Як свідчать дані, зберігся загальний рівень активності імпорту при мінімальному експорті. Основною причиною такого розвитку було деяке погіршення кон'юнктури ринків за рахунок зниження цін на фоні збільшеної пропозиції.

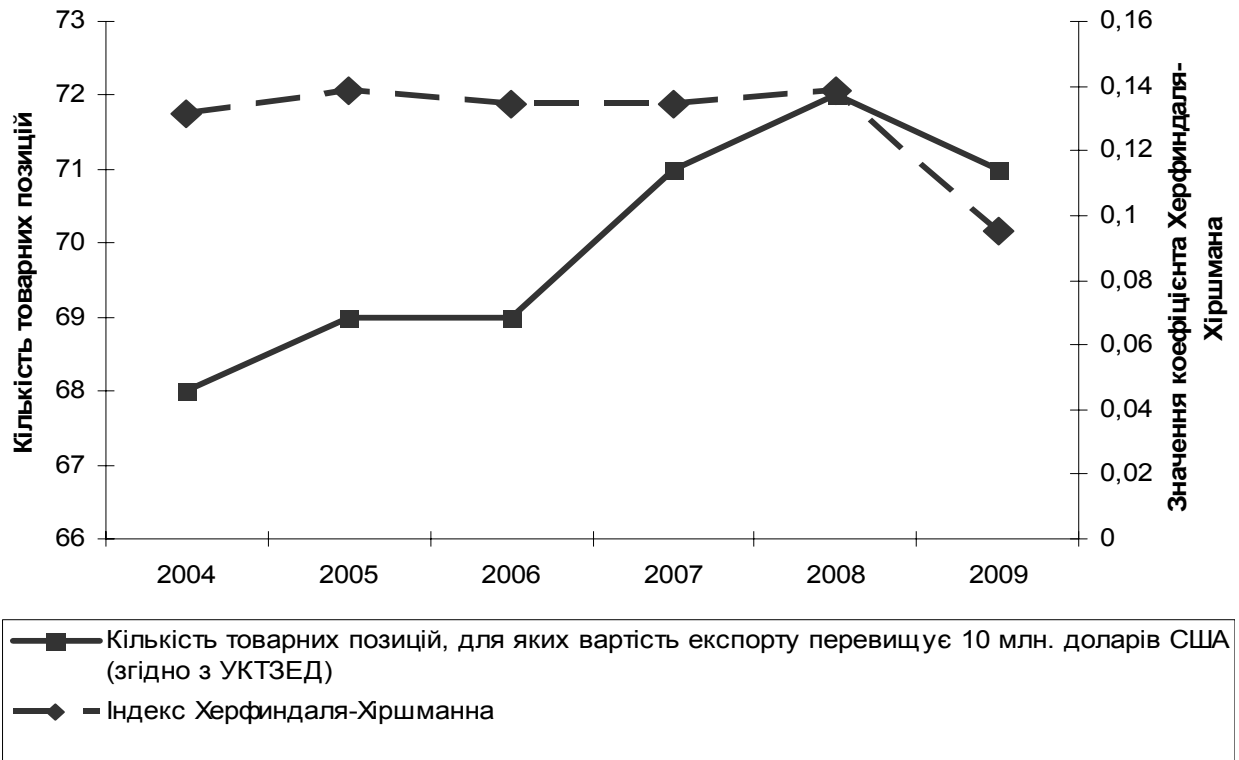
За прогнозами Світового банку, найближчим часом кількість протекціоністських заходів в світі буде збільшуватись, а це, в свою чергу, може призвести до скорочення зовнішньої торгівлі, що є небезпечним для України, яка в основному експортує металургійну продукцію та сільськогосподарські товари.

Несприятливі тенденції, які спостерігаються в зовнішній торгівлі України в 2009 році підтверджують необхідність та важливість активізації зовнішньоторговельної діяльності країни, насамперед, за рахунок підвищення ефективності використання експортного потенціалу на рівні країни та на рівні підприємства.

Важливим показником для визначення експортного потенціалу країни і подальшої диверсифікації виробництва на рівні підприємства виступає концентрація експорту, яка суттєво впливає на очікуваний експортний прибуток. Концентрацію експорту вітчизняних товарів визначимо за допомогою індексу Херфиндаля-Хіршмана [5] та дослідження динаміки кількості товарних позицій (згідно з УКТЗЕД), для яких вартість експорту перевищує 10 млн. дол. США (рис. 2).

Як показано на рисунку 2 концентрація українського експорту була досить стабільною впродовж досліджуваного періоду до 2009 року. В 2009 році індекс Херфиндаля-Хіршманна суттєво зменшився, що

свідчить про зниження концентрації українського експорту та про послаблення позицій вітчизняних підприємств на зовнішньому ринку. На наш погляд, це пояснюється тим, що економічна криза та спад виробництва в останні роки суттєво вплинули на стан підприємств-експортерів, які на фоні світової кризи виявились менш стійкими.

Джерело: Розраховано автором з використанням матеріалів Державного комітету статистики України

Рис. 2. Концентрація українського експорту 2004-2009 рр.

За допомогою індексу Баласса [6] визначимо порівняльні переваги українських експортерів на трьох основних найбільших ринках (табл. 1), де здійснюють свою зовнішньоекономічну діяльність вітчизняні підприємства, – СНД (34% від загального експорту), Азії (30% від загального експорту) та Європи (26% від загального експорту), – оскільки на цих ринках реалізується близько 90% всього українського експорту [1].

Відмітимо, що країна має порівняльну перевагу в тому випадку, коли індекс Баласса (Revealed Comparative Advantage index, RCA) більше одиниці. Якщо ж RCA менше одиниці, то країна має «виявлену неперевагу» в визначеній групі товарів.

Як видно з таблиці 1, Україна має порівняльні переваги при експорті продовольчих товарів, напоїв та тютюну, неїстівних сировинних матеріалів, напівфабрикатів, за виключенням енергетичних матеріалів, товарів промислового виробництва на всіх основних ринках реалізації без виключення. Також, вітчизняні підприємства мають порівняльні переваги при експорті хімічної продукції та споріднених товарів, машин та транспортного обладнання, різноманітних промислових товарів на ринок країн СНД.

Індекси виявлених порівняльних переваг для України відрізняються за основними ринками реалізації українського експорту: для країн СНД, Європи та Азії. Виявляється, що вітчизняні підприємства не мають виявлених порівняльних переваг у торгівлі машинами, транспортним обладнанням, хімічною продукцією та різноманітними промисловими товарами на ринках країн Європи та Азії. Взагалі Україна має більше виявлених порівняльних переваг у торгівлі з країнами СНД, аніж з країнами Європи та Азії. Тому важливим для країни є збереження позицій українських виробників на традиційному для них зовнішньому ринку збуту, що вимагає більш тісного співробітництва України з державами СНД.

Висновки та пропозиції. «Виявлені непереваги» українських експортерів при виробництві високотехнологічних товарів для ринку Європи та Азії свідчать про відсутність сприятливих умов розвитку промислового виробництва в даному напрямку. З врахуванням специфічних переваг українських експортерів інноваційних вектор розвитку промислового виробництва в країні повинен базуватися на поступовому підвищенні частки високотехнологічних товарів в загальному обсязі світового експорту (яка збільшиться майже в три рази до 2050 року) (табл. 2), суттєвому збільшенню питомої ваги машин та обладнання та продукції обробної промисловості.

**Індекс виявлених порівняльних переваг України для країн СНД,
Європи та Азії в період 2005-2008 рр.**

Роки	Індекс Баласса (виявлених порівняльних переваг) для відповідних країн $RCA = (X_{ij} / X_{nj}) / (X_{it} / X_{nt})$, де X – експорт, і – досліджувана країна, j – товар (або галузь промисловості), t – група товарів, n- група країн		
	Країни СНД	Країни Європи	Країни Азії
Продовольчі товари, напої та тютюн			
2005	3,878037	1,762117	3,014207
2006	4,291842	1,786631	3,107377
2007	3,616178	1,809326	3,283366
2008	5,090947	2,230561	4,086795
Неїстівні сировинні матеріали, напівфабрикати, за виключенням енергетичних матеріалів			
2005	1,657564	3,618347	2,088331
2006	1,890129	3,478057	1,894381
2007	1,755922	3,38761	1,784871
2008	1,971446	3,231915	1,485519
Енергетичні матеріали, мастильні матеріали і таке інше			
2005	0,177515	1,479309	2,20884
2006	0,118055	0,930609	1,469037
2007	0,098878	0,852384	1,119384
2008	0,101753	0,820951	0,8569
Хімічна продукція та споріднені товари			
2005	1,8143	0,566114	1,072747
2006	1,957077	0,58224	1,090285
2007	1,702379	0,540518	0,989752
2008	1,481255	0,492231	0,941174
Товари промислового виробництва			
2005	2,27551	2,712249	3,742879
2006	2,341755	2,769202	3,769829
2007	2,241178	2,683947	3,637317
2008	2,741105	2,715296	3,747239
Машини та транспортне обладнання			
2005	2,426932	0,34751	0,248227
2006	2,703202	0,374072	0,270724
2007	2,933818	0,457367	0,325364
2008	3,20076	0,443083	0,318596
Різноманітні промислові товари			
2005	2,546693	0,320592	0,458333
2006	2,618383	0,311334	0,469149
2007	2,277635	0,28613	0,462148
2008	2,226959	0,230546	0,381595
Товари, що не класифікуються у категорії			
2005	0,143263	0,30798	0,167113
2006	0,16533	0,35044	0,166163
2007	0,165155	0,218767	0,155032
2008	0,153969	0,182795	0,136415

Джерело: Розраховано автором з використанням даних COMTRADE та Державного комітету статистики України

Структура світового експорту товарів в 2006-2050 рр. (%)

Показник	Роки				
	2006	2020	2030	2040	2050
Продовольчі товари	6	5	5	4	3
Паливо мінеральне	15	11	8	6	5
Продукція обробної промисловості	70	74	77	80	83
в тому числі					
машини та обладнання	37	42	46	50	54
високотехнологічні товари	17	24	31	40	52

Джерело: Барковский А.Н. Внешнеэкономическая стратегия России: сценарии до 2030 года (доклад на Ученом совете Института экономики РАН), — Институт экономики РАН, 2008. с. 61.

Вітчизняним суб'єктам ЗЕД при плануванні і подальшому регулюванні своєї зовнішньоекономічної стратегії необхідно враховувати тенденції в зміні світової економіки в найближчий час. Так, за світовими прогнозами з 2030 року передбачається суттєве збільшення поновлюваних джерел енергії, суттєво скоротиться потреба в чорних та деяких кольорових металах, в деревині, переробка яких пов'язана з і значним збитком для навколишнього середовища, очікується технологічний переворот в транспортній галузі.

Література

1. Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Зовнішньоторговельний баланс України [Електронний ресурс] / Державна підтримка українського експорту. Міністерство економіки України. – Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua>
3. Платіжний баланс і зовнішній борг України, 2009 [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
4. Товарний монитор Україна. Торговий баланс.6.11.2009 [Електронний ресурс] / ДП «Держзовнішінформ». – Режим доступу: <http://www.ukrdzi.com/>
5. Авдашева С.Б. Конкуренция и антимонопольное регулирование: Учебное пособие для вузов. / С.Б. Авдашева, В.А. Аронин, И.К. Ахполов и др.; Под ред. А.Г. Цыганова. М.: Логос, 1999. 368 с.
6. Balassa, Bela (1965) "Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage", The Manchester School of Economic and Social Studies, 33: 99-123.
7. World exports by provenance and destination [Електронний ресурс] / United Nations Commodity Trade Statistics Database – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/>
8. Барковский А.Н. Внешнеэкономическая стратегия России: сценарии до 2030 года (доклад на Ученом совете Института экономики РАН),. — Институт экономики РАН, 2008. с. 61.

Надійшла 14.03.2010

УДК 338.242

О. М. ТАРАНУХА

Національний транспортний університет, м. Київ

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ НА АВТОТРАНСПОРТНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Розглянуто основні принципи процесу управління ризиками, які ґрунтуються на своєчасному передбаченні, завчасному виявленні невизначеності і її наслідків, узагальнено підходи до формування механізму управління ризиком, як поетапного процесу зі зворотним зв'язком, запропоновані основні положення ухвалення управлінських рішень на автотранспортному підприємстві, які дозволяють знизити рівень невизначеності і ризику.

Basic principles are considered of process management risks, which are based on a timely prediction, done early exposure of vagueness and its consequences, generalized approaches to forming of mechanism of management a risk, as a stage-by-stage process ticker-coil, the substantive provisions of acceptance of administrative decisions on a motor transport enterprise, which allow to reduce the level of vagueness and risk, are offered.

Ключові слова: управління, ризик, управлінське рішення, методи, принципи, положення.

Вступ. Оскільки невизначеність та ризик є об'єктивними факторами управління, які існують завжди і повністю виключити їх з процесу прийняття рішення неможливо, то наукові дослідження в сфері менеджменту повинні сконцентруватися на керованих факторах управління - аналізу і оцінці ризику та його мінімізації. Особливу значущість така управлінська робота отримує на підприємствах автомобільного транспорту, оскільки сама транспортна галузь є техногенна насиченою, важливу роль в цій сфері відіграє людський фактор, ця галузь економіки існує в тісному зв'язку із іншими галузями економіки, політична складова також впливає на роботу автомобільного транспорту - всі ці елементи соціально – економічної системи привносять в автомобільну галузь свої специфічні ризики, роблячи дану сферу однією з найбільш ризикованих ланок економіки. Саме цьому найважливішому аспекту сучасного менеджменту – підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень на підприємствах автомобільного транспорту в умовах невизначеності та ризику потрібно приділяти особливу увагу. Даний аспект сучасної управлінської парадигми розглядали в розрізі ефективного прийняття управлінських рішень Василенко В.А., Ващенко Н.П. Гольдштейн Г.Я. Доусон Р. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Мильнер Г.З., Сацков Н.Я., Райзберг Б.А., Яковка Л. та ін. Проблему безпосередньо управління ризиком досліджували Алгін А.П., Балабанов І.Т., Воропаєв Ю.Н., Временко Л.В., Карась Л.В., Клименко С.М., Лапуста М.Г., Лобанов А.І, Чугунов А.С., Маккримон К.Р., Вехрунг Д.А. та ін. Разом із тим, аналіз сучасної літератури з питань управління ризиком в процесі прийняття управлінських рішень засвідчив, що на сьогодні відсутні комплексні дослідження, які